

Lezing uit het Oude Testament: Genesis 39

Jozef had men afgevoerd naar Egypte. En Potifar, een hoveling van Farao, de overste van de paleiswacht, een Egyptisch man, kocht hem uit de hand van de Ismaëlieten die hem daarheen hadden afgevoerd. En JHWH was met Jozef; die werd een man aan wie alles lukte. En hij was in het huis van zijn heer, de Egyptenaar. Toen zijn heer zag, dat JHWH met hem was en dat JHWH al wat hij deed door zijn hand liet lukken, vond Jozef genade in zijn ogen en hij mocht hem bedienen. Hij stelde hem aan over zijn huis en al wat hij had, gaf hij in zijn hand. En het gebeurde, sinds hij hem had aangesteld in zijn huis en over al wat hij had, dat JHWH het huis van de Egyptenaar zegende omwille van Jozef. De zegen van JHWH was over al wat hij had: over het huis en over het veld. Hij liet al wat hij had in Jozefs hand en met hem bij zich nam hij van niets meer kennis dan van het brood dat hij at. Jozef werd mooi van gestalte en mooi om te zien.

Het gebeurde na deze dingen, dat de vrouw van zijn heer haar oog op Jozef liet vallen en zei: Kom bij mij liggen! Maar hij weigerde. Hij zei tegen de vrouw van zijn heer: Zie, mijn heer neemt, met mij bij zich, geen kennis meer van wat dan ook in huis; en al wat hij heeft gaf hij in mijn hand. Zelf is hij niet groter in dit huis dan ik en hij heeft mij helemaal niets onthouden behalve jou, omdat jij zijn vrouw bent. Hoe zou ik dan dit grote kwaad doen en zondigen tegen God? Het gebeurde, toen zij dag aan dag tegen Jozef sprak en hij haar geen gehoor gaf door naast haar te komen liggen, en bij haar te zijn, het gebeurde op zo'n dag dat hij het huis in kwam om zijn werk te doen terwijl van het huispersoneel daar geen enkele man in huis was. Zij greep hem bij zijn kleed en zei: Kom bij mij liggen! Maar hij liet zijn kleed in haar hand achter vluchtte en ging naar buiten. En het gebeurde toen zij zag, dat hij zijn kleed in haar hand had achtergelaten en naar buiten was gevlucht dat zij haar huispersoneel riep. Ze zei tegen hen: Moet je zien! Heeft hij daar een Hebreeuwse man bij ons laten komen om zijn spel met ons te spelen. Die komt naar mij toe om bij mij te liggen maar ik riep met luide stem. En toen hij hoorde dat ik mijn stem verhief en riep liet hij zijn kleed naast mij achter, vluchtte en ging naar buiten. Zij legde zijn kleed naast zich neer totdat zijn heer naar zijn huis zou komen. Zij sprak tot hem volgens deze woorden: Komt daar die Hebreeuwse knecht naar mij toe die jij bij ons hebt laten komen om met mij zijn spel te spelen! En toen ik mijn stem verhief en riep liet hij zijn kleed naast mij achter en vluchtte naar buiten. Het gebeurde toen zijn heer de woorden van zijn vrouw hoorde die zij tot hem sprak: `...volgens deze woorden deed jouw knecht mij!' dat zijn toorn ontbrandde. En Jozefs heer liet hem vastnemen en zette hem in het huis van bewaring, de plaats waar de gevangenen van de koning gevangen zitten. Hij bleef daar in het huis van bewaring. Maar JHWH was met Jozef en hij strekte trouw over hem uit. Hij schonk hem zijn genade in de ogen van de overste van het huis van bewaring. De overste van het huis van bewaring gaf al de gevangenen die in het huis van bewaring waren, in Jozefs hand; alles wat daar te doen was, hij was het die het deed. De overste van het huis van bewaring keek niet meer om naar wat er ook maar in zijn hand was omdat JHWH met hem was en wat hij ook deed, JHWH liet het lukken.

vertaling Amstelpreekteam

Evangelielezing: Mattheüs 18: 1-10

Op dat moment kwamen de leerlingen Jezus vragen: 'Wie is eigenlijk de grootste in het koninkrijk van de hemel?' Hij riep een kind bij zich, zette het in hun midden neer en zei:

Motet: *Mattheüs 18,3 – Christiaan Winter (*1967)*

'Ik verzeker jullie: als je niet verandert en wordt als een kind, dan zul je het koninkrijk van de hemel zeker niet binnengaan.

Wie zichzelf vernedert en wordt als dit kind, die is de grootste in het koninkrijk van de hemel. En wie in mijn naam één zo'n kind bij zich opneemt, neemt mij op. Wie een van de geringen die in mij geloven van de goede weg afbrengt, die kan maar beter met een molensteen om zijn nek in zee geworpen worden en in de diepte verdrinken. Wee de wereld met haar valstrikken. Het is onvermijdelijk dat er mensen ten val worden gebracht, maar wee de mens die de valstrik zet! En als je hand of je voet je op de verkeerde weg brengt, hak hem dan af en werp hem weg: je kunt beter verminkt of kreupel het leven binnengaan dan in het bezit van twee handen of twee voeten in het eeuwigbrandend vuur geworpen worden. Brengt je oog je op de verkeerde weg, ruk het dan uit en werp het weg: je kunt beter met één oog het leven binnengaan dan in het bezit van twee ogen in het vuur van de Gehenna geworpen worden.

Waak ervoor ook maar een van deze geringen te verachten. Want ik zeg jullie: hun engelen in de hemel aanschouwen onophoudelijk het gelaat van mijn hemelse Vader.
Nieuwe Bijbelvertaling

Gemeente,

Vorige week sloot dominee Reefhuis de zomer af met de geschiedenis van Juda en Tamar. Vandaag wordt de herfst geopend met het verhaal van Jozef en de vrouw van Potifar.

Nou, die geschiedenis kennen we al.

De vrome, standvastige Jozef en de verleidelijke en verleidende vrouw van Potifar. Moet je de ets van Rembrandt zien. De vrouw, in bed met ontbloot onderlichaam, die Jozef naar zich toetrekt. Maar zie, Jozef, de schone jongeling van zeventien, met toch wel enige hitte in het bloed, weerstaat de warme verleiding. Zo kennen we onze Jozef!

Maar – ik kende het verhaal bij lange na nog niet.
We laten ons verrassen!

Een drieluik, als boven een middeleeuws altaar.

Linkerpaneel: (de verzen 1-6), mannen onder elkaar.

Middenpaneel: (de verzen 7-20), de man en de vrouw.

Rechterpaneel: (de verzen 20-23), opnieuw: mannen onder elkaar.

Rode draad door de drie taferelen heen:

De Eeuwige is met Jozef, die nu is afgedaald naar Egypte, afgevoerd naar de diepte van het angstland.

Hoe vergaat het daar onze held?

I.

Linkerpaneel:

Jozef daalt af, zoals vorige week we zijn broer Juda zagen afdalen. Het gaat met beiden de diepte in.

Jozef buiten de grenzen van het heilige land, in het slavenhuis van Egypte, met alle piramides op de westoever van de Nijl, het avondland van de verering van de dood.

Gekocht wordt hij door Potifar, hoveling van de Farao. Hoveling?

De Griekse vertaling van het Oude Testament schrijft: eunuch.

Het verhaal gaat dat Potifar viel op mooie jongens. Vandaar dat hij de aantrekkelijke Jozef als slaaf voor zichzelf kocht. Maar toen hij tegen de jongeling zei: 'kom bij me liggen', werd hij op slag met impotentie geslagen, en alsof dat niet genoeg straf was, door de engel Gabriël hoogstpersoonlijk ontmand. Als eunuch zal hij voortaan door het leven gaan.

En mèt Jozef was de Eeuwige.

Grondtoon, rode draad, hoofdmotief.

De niet uit te spreken Naam, op het eerste paneel – vijf maal - en op het derde paneel – drie maal.

Deze Naam maakt geschiedenis, in drievoud om te beginnen:

En het geschiedde dat de Eeuwige met Jozef was.

En het geschiedde dat deze een man werd aan wie alles gelukte.

En het geschiedde dat hij in het huis van zijn heer, de Egyptenaar was.

Potifar zag dat de Eeuwige met Jozef was en dat deze God al wat Jozef deed door zijn hand liet gelukken. Ja, en toen vond Jozef genade in de ogen van zijn heer. Hij mocht hem bedienen.

Onze vraag: hoe kon Potifar met heidense ogen de God van Jozef zien?

Door Jozef heen schenen de eerste stralen van het goddelijk licht in Egypte. De Schechina, de Naam van God op aarde, had Jozef begeleid. En Potifar zag dit. De goddelijke uitstraling door Jozef heen dus.

Jozef wordt daarop aangesteld over het huis en over alles wat Potifar heeft. En dat heeft dan ook weer zichtbare gevolgen. De Eeuwige zegent het huis van de Egyptenaar omwille van Jozef.

De zegen wordt merkbaar in het huis en op het veld.

Het verhaal gaat dat Jozef een jaar in het huis van Potifar was, waarvan zes maanden op het veld en zes maanden in huis. Gedurende deze tijd verwierf hij de kennis, nodig voor de staatsman die hij later zou worden.

Potifar drinkt de onverwachte zegen met volle teugen in. Hij heeft nu de handen vrij. Alles, maar dan ook álles kan hij aan Jozef overlaten. Van niets nam hij meer kennis dan van het brood dat hij at.

Het woord 'kennis' valt: het liefdevolle kennen van have en goed, van mens en dier. Hij laat het allemaal aan zijn nieuwe slaaf over.

Met de ene uitzondering: het brood dat hij eet. De tafelgemeenschap tussen Jozef en de Egyptenaar: daar valt de scherp getrokken grens.

Jozef krijgt kleren die bij zijn nieuwe positie passen. Thuis droeg hij het veelkleurige kleed dat de band met zijn vader uitdrukte. Nu draagt hij het Egyptisch gewaad dat de verhouding tussen meester en knecht laat zien. En het is uitgerekend dit kleed dat hem opnieuw duur zal komen te staan.

Kijk! Jozef werd mooi van gestalte en mooi om te zien.

Hij wás het al: moeders mooiste. Rachel was schoon van gedaante en schoon van aangezicht.

Maar nu, in Egypte, wérd hij het ook. Schoonheid is niet iets wat zomaar voortbestaat, het is iets wat gebéurt, wat je overkomt, een uitstraling. In dit geval van de naam van de Eeuwige.

Maar dan –

Het verhaal gaat dat Jozef at en dronk en zijn haar krulde, en dat God toen tegen hem zei: Je vader rouwt over jou, en jij speelt de dandy! Ik zal de beer tegen je ophitsen. En zie, de beer is los ...

II.

Middenpaneel

'Het gebeurde na deze dingen, dat de vrouw van zijn heer haar oog op Jozef liet vallen en zei: Kom bij mij liggen!'

Hier volg ik de vertaling niet. Er staat: ze hief haar ogen op tot Jozef. Dat is in onze taal iets anders dan: ze liet haar oog vallen op Jozef.

De vrouw – ze mag geen naam hebben, in Joodse en Islamitische bronnen heeft ze overigens wel een naam: Suleika – heft haar ogen tot Jozef op. Zoals in Psalm 123: Ik hef mijn ogen op tot U, die in de hemelen zit.

Wie is zij? Geen naam, dat is: geen identiteit. Bezit van haar man is ze. Een object. Ze slaat haar ogen op naar Jozef. Zou hij haar willen kennen? Een naam willen geven? Hij die genade had gevonden in de ogen van haar man? De ogen van haar man, ja. Zou zij nu genade, liefde, erkenning weerspiegeld vinden in de ogen van Jozef? Haar motief hoeft niet minder zuiver te zijn dan dat van Tamar ten opzichte van Juda.

Zeker, 'kom bij me liggen', is in het Nederlands nauwelijks voor tweeërlei uitleg vatbaar. Maar waarom zou het in eerste instantie niet kunnen klinken als uit de mond van Ruth tegenover Boaz: Spreid uw vleugel uit over uw dienstmaagd? Wat is haar motief? Lust? Liefde? Moederschap?

Letterlijk zal ze na het drama met Jozef tegen haar man zeggen: 'gekomen is tot mij de Hebreeuwse slaaf, die jij hebt doen komen tot ons om te spelen met mij'. Daar klinkt iets in door van een intentie van Potifar, die een Hebreeuwse slaaf in huis haalde om bij zijn vrouw een kind te verwekken. Het verhaal van Juda en Tamar gaat dan logisch vooraf: het gaat om het ontvangen van nakomelingen. Zij is rechtvaardig, zegt Juda, niet ik. De vrouw van Potifar ook: een rechtvaardige!

Het verhaal gaat dat Potifar's vrouw had gezien in de horoscoop dat ze een kind van Jozef zou krijgen. En aangezien Jozef gelijk gesteld is aan haar man – 'Potifar is niet groter in dit huis dan ik', horen we Jozef zeggen – verlangt ze naar een kind van hem. Zoals Tamar verlangde naar een kind. De vrouw van Potifar is niet zomaar uit op een avontuurtje, maar op het krijgen van nageslacht.

Wat we horen is, dat ze *dag aan dag* tegen Jozef spreekt. Het is dus niet een spontaan opkomende lust, niet een simpele one-night-stand. Ze probeert elke dag opnieuw Jozef met woorden te overtuigen. Ze zoekt zijn gemeenschap. Dag na dag.

Het verhaal gaat dat ze ziek van liefdesverlangen wordt. Ze vermagert en ziet bleek. Ze nodigt vriendinnen uit voor een etentje. En Jozef bedient. De vriendinnen snijden zich in de vingers in plaats van in de sinaasappelen, wanneer ze de stralende gestalte van Jozef zien binnenkomen.

Totdat het gebeurt – op zo'n dag.
Iedereen is weg, naar een feest, een Nijlfeest natuurlijk.
Geen man in huis.
Jozef gaat zoals elke dag naar zijn werk, in huis.

Jozef – hij was niet bij haar gaan liggen.
De ene dag niet, de andere dag niet.
Zijn argument?
De kennis, het kennen, het liefdevolle kennen!
De kennis die Potifar aan hem had overgedragen.
Alles in zijn hand gegeven.
Behalve zijn vrouw.
Hoe zou ik dan dit grote kwaad doen en zondigen tegen God?
Dit zegt hij tegen de vrouw van zijn meester.
Hij vreest haar eventuele ongenoegen.
Maar hij vreest God méér.

De wóórden nu voorbij, vindt zij.
Genoeg gesproken.

Alles in Jozefs hand gegeven?

Dan mij dus ook.

Ze grijpt.

Ze grijpt Jozef bij zijn kleed, het ambtsgewaad hem door zijn meester omgeslagen.
Kom! Kom bij me liggen!

Jozef, hij is een gezonde jongen. Een fractie van een seconde aarzelt hij. Op het beslissende moment – *zo gaat een verhaal* – zag hij het gezicht van zijn vader en overwon daardoor de verleiding. Als je vader of moeder meekijken over je schouders, is het moeilijk vrijen.

Jozef vlucht.

Niet vechten, maar vluchten!

En het kleed, teken dat alles in Jozefs handen was gegeven, rust nu in de hand van de vrouw.

Het lot van Jozef is nu in haar hand.

Ontredderd als ze nu is, eenzaam en alleen.

Ze roept haar huispersoneel.

Haar slaven.

Moet je zien!

Heeft mijn man daar een Hebreeuwse man – een oversteker, die van de overkant komt – bij ons laten komen om zijn spel met ons te spelen. Let op het meervoud: *ons*! Ze zoekt steun bij haar slaven. Isoleert Jozef door hem juist geen slaaf te noemen. Ze speelt in op het *wij*-gevoel – gevaarlijk als dat altijd is –: heeft Potifar daar een Hebreeër op ons dak gestuurd, een buitenlander, een Jood, om zijn spel met ons te spelen. Een spel, ja. Het liefdesspel dus.

Ik schreeuwen.

En hij het op een lopen zetten.

Het verhaal gaat dat ze het wit van een ei op het bed liet vallen en tegen haar personeel zegt: Moet je zien, de zaadvlekken die deze man heeft achtergelaten!
En moet je zien, zijn kleed, het mooie kleed van Potifar, mijn man!

De slaven, zichtbaar onder de indruk, hebben er zo het hunne van gedacht.

Het kleed van Jozef, ze legt het naast zich neer, totdat haar man thuis komt.

Hij is de deur nog niet in, of: *kómt* daar die Hebreeuwse slaaf – nu *wél* het woord slaaf – naar me toe, die jij bij ons hebt laten komen – om met mij zijn spel te spelen. Ik zette het op een schreeuwen, hij er vandoor, nog *nèt* kon ik zijn kleed – kijk nog eens, herken je het? – grijpen.

Potifar kwaad. Zijn toorn ontbrandt. Tegen Jozef, zo menen we te lezen. Dat is maar de vraag. Kwaad op zijn vrouw, het kan net zo goed. Hij vertrouwt Jozef, hij voelt dat er iets niet klopt. Maar wat kan hij anders?

Jozef gevangen genomen, in het huis van bewaring geplaatst.

Om de eer van zijn vrouw te redden.

III.

Rechter paneel

Jozef in de gevangenis. In de rotonde, zo lezen we. Ondergronds, met een raam dat het licht van de hemel doorlaat. In Jozefs gevangenis schijnt het licht van de hemel. De woorden voor gevangenis en licht (zohar; *Zohar* is de titel van het hoofdwerk in de Joodse mystiek) zijn verwant. De gevangenis als een plek van licht. Het is het huis waar de gevangenen van de koning zitten. De koning, ja. De Farao himself. We vangen de eerste zinnen al op van het verhaal van Jozef dat nu volgen gaat.

De Eeuwige is met hem: daarom is de gevangenis een huis van licht.
In al zijn benauwdheid, is God benauwd.
En weer vindt hij daar in de diepte genade in de ogen van een Egyptenaar. Geschenk van de hemel.
De overste van het huis van bewaring geeft alle gevangenen in Jozefs hand.
Herhaling van Potifar dus.
Alles wat gedaan moet worden, Jozef doet het.
De overste heeft geen omkijken meer naar het gevangeniswezen.
De Eeuwige is met Jozef.
De Eeuwige laat het lukken.

En zo gaat het verhaal.

Terug uit Bern, van een ontmoeting tussen christenen uit alle windstreken, onder de paraplu van de Wereldraad van Kerken: wat zegt de Bijbel over het Beloofde Land, over Kerk en het Joodse volk, over Recht en gerechtigheid in het conflict tussen Joden en Palestijnen?
Vorige zondag in de Franse kerk van Bern, een oecumenische dienst als afsluiting van de conferentie.
Voorganger Jamal Khader uit Bethlehem, die preekte over het bidden om vrede voor Jeruzalem en zelf niet in Jeruzalem mag komen op dit moment.
Ik voelde me gesteund door de voorbede, hier in de Oude Kerk en in de Dorpskerk van Epe.
Het was heftig.

Zoals: het Heilige Land, hoe trekt de Schrift de grenzen van dat land?
Tegen Abraham zei de Eeuwige dat aan zijn nageslacht het land zal zijn gegeven van de rivier van Egypte af tot aan de grote rivier, de Eufraat. Dat gaat wel heel ver!
Probeer dat politiek maar eens in te vullen!
Het wil in ieder geval zeggen: in het heilige land zal het niet toegaan als in Egypte aan de ene kant en niet als in Babel aan de andere kant.

En daarmee zijn we aangeland bij de geschiedenis van Jozef. Jozef in Egypte, het niet-zo-heilige land dus.
Jozef is een gezegende van God, ook al en juist als ogenschijnlijk alles fout met hem gaat.
Hij gaat – de weg van de Messias.
Een lijdensweg.
Hij gaat de diepte in en leert gehoorzaamheid uit het lijden.
Jezus – leest het Jozef-verhaal eens en vooral wakker.

Uiterst opmerkelijk dat Jozef zelf in de Schrift niet meer voorkomt. Of toch? De vader van Jezus, naar Egypte afgedaald, dromen dromend, die als vader er wordt buitengezet.

Het verhaal gaat – en nu onze Nico ter Linden aan het woord – hier om meer dan de 'kuis Jozef'. Dit is geen mislukte pikanterie, het is een verzoekingsgeschiedenis die de verhoudingen van het boudoir verre te buiten gaat. Meer dan de deugd van de kuisheid wordt hier de moed van de messiaanse mens bezongen. Want dat is de bange vraag: zal de gezegende, ver van huis, trouw blijven aan zijn roeping? Zal Israël in den vreemde, in ballingschap, Gods gezegende onder de volken blijven of legt het 't loodje in de armen van het heidendom?' (Nico ter Linden, *Het verhaal gaat*, 1, 164).

Ik hoor dit Evangelie in het verhaal. Voluit!

Uitlopend op de gouden zin:

'Jullie hadden kwaad tegen mij in de zin, maar God heeft dat ten goede gekeerd, om te bewerken wat nu gebeurt: dat een groot volk in leven blijft' (Gen. 50:20).

Ook blijf ik wat ontredderd achter.

Zou de vrouw van Potifar er misschien minder eenzijdig zwart op kunnen staan in het vervolg?

En Jozef – eerlijk gezegd, hij irriteert me af en toe een beetje. Hij komt tenslotte overal zonder kleerscheuren vanaf hoewel hij regelmatig zijn kleed verliest. Liefeling van zijn vader, schoonheid van zijn moeder. Broers kunnen niet met maar ook niet zonder hem.

De Jozef-verhalen, zegt Elie Wiesel, vertellen het begin van Israëls bestaan. Het gaat over 'Jozef of de leerschool van een rechtvaardige'.

God zelf is nu meer verborgen in de geschiedenis dan in het begin van Genesis. Hij verbergt zich in de verhalen van mensen, met hun dialogen, hun karakters, hun intriges.

Daar dwars doorheen gaat God zijn ongekende gang.

Intussen intriges van volwassenen, ja.

Begrijpt u dat ik plotseling zo hevig verlang naar het leven van het kind dat Jezus in ons midden zet?

In de naam van de Vader, en de Zoon en de Heilige Geest.

Amen.